

Ulve samler sig, når der blæses i en løvstikke-stilk (64). Roden o.a. substanser lagt i skoven får vilde dyr til at nærme sig (65).

LITTERATUR: (1) 343 63f,161; (2) 15 60,72,80; (3) 343 281; (4) 348b 27,45; (5) 841 1577,55; (6) 1004 100; (7) 739 2,363; (8) 32 1856,41; (9) 273 180,204; (10) 488o 39,149,189; (11) 450 190; (12) 255 1916,212-14; (13) 488o 230,235; (14) 634 12129; (15) 488o 121,165; (16) 107; (17) 37 1939,454; 599b 2,88; (18) 677 1757,687,689; (19) 488o 143; 488i 4,614; 328f 2,93; (20) 634 13473/13; (21) 488o 145; 1008 4,1916,531; (22) 488o 119; (22b) 413a 20; (23) 402 77,1934,1127, 227 44,1934,562f; (24) 882 nr. 46, 1957; (25) 488f 1,38; (26) 667 7,1804,47 jf. 178 1956,83-88; (27) 161 1906/23:333; 488i 6.2,474 (dekokt); (28) 328f 1,59f; 83 213; 255 1916,214 (MSjæll.); (29) 83 311; (30) 497 1,1949,15; (31) 253 1931,86; (32) 161 1906/23:294; (33) 830 4,1885,52 (SFyn) og 12,28; (34) 699 10; (35) 161 1906/23:608; (36) 161 1906/23:502; (7) 1004; 519 84; 328f 2,104; 488 9,1888,386 (1700-t); (38) 24 54; (39) 161 1906/23: 179; (40) 667 7,1804,49; 969e 4,1805,211-14; (41) 902n nr. 41; (42) 255 1916,214f; 253 7,1931,86; (43) 166 10,1926,86; (44) 19 183f; (45) 83 154,171,189f; (46) 161 1906/23:286; (47) 966 1,1808,339; (47b) 413a 20; (48) 488j 6,133; (49) 328f 1,59,61; 83 253; (50) 83 261; (50b) 413a 19f; (51) 83 59,113,128,142; (52) 83 288,293; 328f 2,244; (53) 783b; (54) 161 1906/23:540,547; (55) 488i 4,620; (56) 328f 2,68; (57) 1004 1632; 488 9,1888,386 (1700-t); 466b 168 (Valborgaften, VSjæll.); (58) 328f 1,63 jf. 2,33,104; (59) 328f 1,54; 1008 4,1916,529; (60) 161 1906/23: 3224; (61) 161 1906/23:1606; (62) 328f 1,35; (63) 488i 6.1,393; (64) 488i 6,393; (65) 328f 1,101f.

ANVENDELSE SOM SUPPEURT M.M.

Den tørrede og pulveriserede rod »er en kostelig rod til at berede maden med ligesom peberen« (1546; 1). Dyrkes i haver og er »en almindelig og velbekendt urt«, men »både urten og frøet ... har en stærk og skarp smag, så at der ikke findes ret mange, som ret kan fordrage den« (1648; 2). De unge stængler og blade kan spises (1800; 3). Man kommer et par blade i grønkålsuppen og saucer (Slesvig o. 1900; 4), lidt afkog eller hakkede bladflige bruges til kogt fladfisk og torsk (ØMøn; 4b), roden og bladene giver en kraftig krydret smag omtrent som bouillonterninger, derfor kaldes planten *maggiurt*, *suppeurt*; krigsåret 1942 brugte et fjerkræslageri på Sjælland løvstikke til fremstilling af hønsekødsuppe, og den blev dertil avlet på store arealer (5). Bladene kan anvendes som purløg og dild, tørrede blade til krydder-

eddike og urteekstrakt, den knuste rod eller plante som krydderi i fars, sauce og pølser (6). Rodens æteriske olie anvendes i parfumer og til parfumering af tobakker (7).

Hvis køerne gnaver tøjret over, hjælper det at gnide rebet med løvstikke (8).

Mælkekar vaskes med afkog af løvstikke, dild, nælde og kommenstængler (1794; 9); planten bruges til at skure mælkebøtter med (Odsherred; 10).

LITTERATUR: (1) 841 1546.88a; (2) 697 269; (3) 739 2,363; (4) 634 16683/19; (4b) 413a 19; (5) 166 1926,86; 107 1943; (6) 895 52; (7) 599b 2,88; (8) 398 1806,269; 638 3,1840,74; 32 1856,41; (9) 194 4,231; (10) 24 24.

Mesterrod, *Imperatoria ostruthium*

Indtil meterhøj glat plante med dobbelt tredelte, dybt fligede blade og i juli-august store hvide blomsterskærme.

Hjemmehørende i Mellemeuropas bjergegne, som lægeplante sandsynligvis ført af munke til Norden. Omtales 1688 fra Bornholm og o. 1885 som alm. dyrket i bornholmske bønderhaver, fandtes 1800-t også i næsten alle jyske haver, o. 1920 er den alm. i haver ved Hobro (1). Flere steder forvildet.

Mesterrod 1678ff, *mesterurt* slutningen 1400-t, *mesterurt* begyndelsen 1500-t ff, *mestermandsrod* 1800-t, omdannet til *ministerrod* København; menes oversat fra slægtsnavnet *Imperatoria* ligesom *kejserurt* o. 1700-1839. *Ostris* o. 1300-1700-t, *astrisks* 1533-o. 1700 o. lign. af artsnavnet *ostruthium* (med uvis oprindelse). *Storskærm* 1793ff er konstrueret; *holdsurt* Farre MJylland (1919), brændevinsudtræk anvendt for hold = muskelsmerter. (2).

LITTERATUR: (1) 73 1802,132; 488i 6.2,477; 19 181; 540 38 jf. 44; (2) 689 1,758-60.

LÆGEMIDLER; MOD TROLDDOM

Mesterrod har en række (navnlig veterinære) applikationer fælles med løvstikken (s. 319). Harpestræng-afskrifter o. 1300 (1): den knuste rod blandet i vin drikkes for leversygdom, gulsot, hævet milt, blæresten og hoste, anbringes på kønsdelene for at uddrive dødt foster; blandet med eddike og polenta (tyk majsgrød) renser den spedalskhed; saften i bygafkog fjerner

blegner; knust og blandet med honning udrenser den væske af hovedet, lugten giver nysen; saften blandet med kvindemælk indsnuses for gulsot.

Gives mod vand i kroppen (begyndelsen af 1400-t; 2).

Christiern Pedersen 1533: »gror her i landene i urtegårdene« (70a), vinudtræk drikkes mod kolden = malaria (77b), øldekokt af roden for lændesmerter (56a); badning med afkog af mesterrod, bynke og hjertensfryd sikrer kvindens konception (70a).

Henrik Smid 1546ff (3): rod, urt, frø og saft samt destilleret vand heraf tjener som drik eller omslag for alle koldesyger, den kolde mave, mod gift; vinafkog drikkes for »den kolde lunge«, mod trangbrystighed og »den vådagtige hoste«. Vindekokt og destilleret vand af planten udvider menses, urin, sten, dødt foster og efterbyrden, stiller ischias, er sveddrivende, virker mod vattersot og hjælper visse den kolde døde mand op i sadlen igen«. Saften eller destillat af rod eller urt bruges til badning af og omslag på giftige sår, »alle hævelser, knorter og knuder«.

Simon Paulli 1648, 173: for tarmluft (kolik) tages den pulveriserede rod eller vin- eller vandafkog, mod trangbrystighed et slimopløsende vinafkog; drikkes af kvinder for »livmoderens opstigelse«. Rod og blade lægges på bid af gal hund og andre dyr; roden pulveriseret eller tygget værner i pesttider mod smitte, udvider desuden den væske i hovedet der giver flegma, og stiller tandpine. Den pulveriserede rod blandes med svinefedt til salve på ringorm. Saften af

den friske rod fjerner det kød, som vokser ud i bylder.

Mesterrod m.m. sat på sprit og nedgravet 24 timer var klog mands universalmiddel (Ulfborg; 4). Roden indgår i røgelse for sygdomme og svagheder (5), er bestanddel af »Herr Niels' dråber« (6) og »Karen Hjulbys te« (7), sat på akvavit giver den »mesterrodssnaps« (6). Bestanddel af pulver mod »fortvivlelse og angst«, når man er ved at gå fra forstanden (8).

Mesterrod, svovl og paradiskærner benyttes til desinficering (9), med rude og angelik til »pestilenseddike« som værn mod pest (10), indgår i en »pest-akvavit« mod alle sygdomme (o. 1700; 11), i råd for pest (1807; 12).

Anvendes med gulerod, ensianrod og salt i brændevinsudtræk for vattersot (1785; 13), er komponent i klog kones drik for samme sygdom (Løgstøregnen; 14) og i kage for gulsot (5). Giver et oplivende middel, modvirker kolik og indvoldsorm, er sveddrivende (o. 1800; 15). Hakket mesterrod indgives for mavesmerter (klog kone i Vendsyssel o. 1840; 16), roden og 8 andre planter på brændevin mod indvortes smerter og feber (o. 1820; 17). Beskænket person skal drikke et brændevinsudtræk af roden, som har stået nedgravet 24 timer (1785; 13). Brændevinsudtræk drikkes for malaria (18), den knuste rod drysses korsvis på feberpatients isse eller han skal drikke et ølafkog (Jylland; 10). Brændevinsudtræk af roden drikkes for hold = muskelsmerter (MJylland; 19). Indgår i udvortes gigtmiddel (20) og råd for tandpine (Fyn 1700-t; 21), i klog kones te til badning af bulne fingre (Fyn; 22) og eddikeafkog blandet med smør til

Foruden at være ingrediens i utallige brændevinsopskrifter blev udtræk af mesterrod brugt til at mildne beruselsens virkninger. Træsnit i Folkekalender for Danmark, 1867.

omslag på knuder (20). Klog kone indgav mesterrod, hørfrø og kirkegårdsuld for bylder og strøede noget heraf i patientens hår (Jylland; 23).

Roden nævnes i farmakopeen 1772; den føres stadig på nogle apoteker.

Planten blev især dyrket og anvendt som lægemiddel for husdyr (24); »dersom den fandtes i større mængder, ville den være af vigtighed for dyrlægerne« (1800; 15).

Indgår i universalmidler, afkog og røgelse for kvægets sygdomme, sikrer dets trivsel (24b), i råd for koens »solskud« (begyndelsen af 1800-t), oksens ondartede lungesygge og kvægets blodpis (25), mod sidstnævnte sygdom gives knust mesterrod og laurbær i mælk (26), endvidere i middel mod kvægets gulsot (1835; 25) og kalvekastning (27). Et kreatur bidt af hugorm får bladene at æde (28). For at kalven skal leve og trives indgiver man den mesterrod og svaleurt i råmælk (1785; 13), mesterrod, svovl og krudt i dens første mælk (1700-t; 29); kalv med »ondt i maven«, hård mave, skal have et afkog, »den rå plante løsner, den kogte binder« (Jylland; 30). Mesterrod er bestanddel af middel for hestens utrivelighed, dens indvortes sygdomme, lunge- og leverlidelser, engbrystighed, kværke, hoste, forstoppelse, springorm, skurv (1793), blandet i vin mod dens diarré (31), og med »springrod« i foderet, hvis hesten har ædt klude og fjer (1727; 32). Hingstens hævede forhud røges med tørret mesterrod (1600-t? 33).

Indgår i råd for fåresygdommen »retsn« (34) og for stivkrampe hos lam (1600-t; 35); mod svinesygge og -død (36); bladene, slangerod og svovl gives syge svin i daglig drik (før 1700; 37).

Den pulveriserede rod gives som »æggepulver« for at stimulere hønsenes æglægning (38).

Roden hørte til de fleste kloge folks magiske midler; en klog kone blev beskyldt for at hekse med mesterrod (39). Forheksede mennesker skulle indgives mesterrod (40), den finhakkede rod og hørfrø i øl (10), St. Hans aften have roden og flyverøn i klud på hovedet (41); den knuste rod og hørfrø indgives med øl (VJylland; 42), den strøs med trylleformel på issen mod djævelens og hekses onde kunster (Jylland; 43); bestanddel af røgelse mod hekseri og råd for brudt ægteskabsløfte, således lagt under lagnet; mesterrod m.m. blev stoppet i boret hul som værn mod trolddom og sygdomme (44).

Nogle af de ovennævnte samt andre magiske

midler indeholdende mesterrod bliver også anvendt mod forhekselse af husdyr (45). Kvæget på stald får mesterrod og røn i rugbrød (Mors; 13), forheksede kreaturer snittet mesterrod og hørfrø (46), roden lægges i vandtruet (47). Kalven får mesterrod og hørfrø i sin første mælk og er så værnet mod forhekselse (VJylland; 48). Roden bindes om køernes horn og svins hals (49), anvendt til rensning af »forgjorte« kar og redskaber (Jylland 1785; 50), får man ikke smør, lægges bl.a. mesterrod i boret hul i kærnestagen (51).

LITTERATUR: (1) 343 67f,165f; (2) 15 53; (3) 841 1546,55; (4) 328f 2,17; (5) 328f 1,47,59; (6) 747 97 (SFyn?),130; (7) 348 56; (8) 328f 2,46,147; 488o 221; (9) 328f 2,151; (10) 19 179f; (11) 488o 302 sml. 281; (12) 217 32; (13) 488 6,1883,358f,371 jf. 739 2,1800,360; (14) 748 93; (15) 739 2,360; 398 1806,283; (16) 340 94; (17) 273 180,204; (18) 187 33; 488o 149; (19) 328e 124; (20) 488o 230,237; (21) 82 55; (22) 107 1950; (23) 854 3,1935,44; (24) 178 1961-62,122-32 jf. 19 180 (1885); (24b) 83 2,210-13; 328f 2,59,152,220; (25) 83 154,174,176,180; (26) 1008 4,1916,598; (27) 83 253; 328f 1,56,61; (28) 488i 6,2,477; 328c 211; (29) 83 266f; (30) 328f 1925,160; 328e 124; (31) 83 47,57,59,62f,68,72,78, 122,128; 488i 6,2,966; (32) 178 1954,87; (33) 902k 409; 83 114; (34) 328f 2,244; (35) 464 133; (36) 83 310; (37) 178 1935,53; (38) 227 20,1910,357; (39) 488i 6,1,312; 624b 60; 161 1906/23:1665; (40) 488 4,1880,407; (41) 161 128/1,130 jf. 83 227f sml. 488i 6,1,84f, 91; (42) 161 1906/23:2401; (43) 466 168, 173; (44) 328f 1,31-33,60; (45) 328f 1,43f,63,103f og 2,33; 488o 235f; (46) 488 9,1888,73; (47) 488i 6,2,467; (48) 328 1,35; (49) 488c 290; 488 6,1883, 290; 488i 6,2,301; (50) 488c 388; (51) 328f 1,36; 83 242; 161 1906/23:1334.

Koriander, *Coriandrum sativum*

En 30-60 cm høj glat plante med tre-firedobbelt fjersnitdelte blade, hvide blomster og rødbrune, næsten kuglerunde frugter. Hjemmehørende i det østlige Middelhavsområde, forhen dyrket i vore køkkenhaver, sjældent forvildet.

DYRKNING

Koriander o. 1300ff til græsk korus = tæge, hentyder til plantens stærke og ubehagelige lugt (1).

Bliver kun sået i »fornemme haver« (1648; 2); dyrket o. 1800 på Ærø og Strynø (3), og o. 1835